

Werkelijkheid, perceptie en Godsbeelden

Mensen willen graag weten wat de toekomst brengt, mensen houden niet van onzekerheden en willen daarom hun angst voor de toekomst zo veel mogelijk reduceren. Dat was al bij onze verre voorouders zo en dat is nog steeds zo. Vroeger gebruikte men geesten en goden om in die behoefte te voorzien maar nu heeft de logica die plaats ingenomen. Dat wil niet zeggen dat onze voorouders niet logisch konden denken, zij leerden bijvoorbeeld voor welke dieren ze moesten vluchten en welke tot voedsel konden dienen, ze gebruikten hiervoor zelfgemaakte speren en pijlen die logisch in elkaar werden gezet. Nu gebruikt men de logica voor het ontwikkelen van geavanceerde wapens om zich te verdedigen.

Op allerlei gebieden leert men de onzekerheid voor de toekomst te reduceren door het ontwikkelen van logische modellen, denk maar eens aan het weerbericht. Toch zal men nooit in staat zijn om de werkelijkheid volledig te begrijpen omdat die nu eenmaal niet naar onze maatstaven, volgens onze logica is samengesteld. Het is bijvoorbeeld onmogelijk om de eerste oorzaak van alle gebeurtenissen te kennen en ook alle voorwaarden die aan een bepaald verschijnsel ten grondslag ligt.

We hebben logisch leren denken om enige structuur in de werkelijkheid aan te brengen met het doel om kleine en grote problemen op te lossen, maar de werkelijkheid als geheel is weerbarstig, die laat zich niet zo gemakkelijk structureren. Dat blijkt wel uit het feit dat hoe meer we de werkelijkheid leren kennen hoe complexer de modellen worden. We zullen er nooit in slagen om de totale werkelijkheid in één model te vangen want dat is principieel onmogelijk.

Hoe komt het dat wij logische gedachten kunnen ontwikkelen?

Voor het oplossen van problemen is ervaring nodig. Goede ideeën bijvoorbeeld in de wetenschap komen maar heel zelden van mensen die het vak niet kennen, inzicht krijg je door te leren. Bekend is het voorbeeld van Piaget met twee dezelfde glazen met evenveel limonade erin. Volwassenen zien direct dat als de inhoud van het ene glas overgeschonken wordt in een dunner glas dat de limonade hoger staat maar dat de inhoud hetzelfde blijft terwijl kinderen die die handeling zien denken dat in het dunne glas meer limonade zit. Voor volwassenen is dit probleempje zo eenvoudig dat je zou denken dat ervaring geen rol speelt, dat logica een kwestie van aanleg is en hoewel ons brein toegerust is om logische concepten te ontwikkelen is dat zonder ervaring, zonder verwerving van kennis, onmogelijk.

Ik veronderstel dat de werkelijkheid als geheel onlogisch is en dat logica, de basisbehoefte om de werkelijkheid te structureren, uit de mens voortkomt en dan denk ik bijvoorbeeld aan de neiging om in abstracte schilderijen voorstellingen te zien die in onze gestructureerde wereld voorkomen, beelden die we kennen.

Nou hoor ik iemand zeggen dat de werkelijkheid wel logisch is opgebouwd omdat we er structuur in ontdekken en niet omdat we die willen structureren. Maar is dat geen wishful thinking zoals bij het observeren van ordeloze wolken als we daarin een vliegende zwaan of een man met een grote neus ontdekken, vormen uit onze vertrouwde belevingswereld?

Als we de aandacht verschuiven van de werkelijkheid, het object, naar de waarnemer, het subject, dan zou je je kunnen afvragen of een waarnemer de werkelijkheid wel ervaart zoals die is. In ons brein genereren we namelijk een model

van de werkelijkheid dat samengesteld is uit zintuiglijke waarnemingen en herinneringen en dat betekent dat ons werkelijkheidsmodel en de werkelijkheid niet identiek zijn. In wezen is de werkelijkheid niet toegankelijk voor ons, de werkelijkheid kunnen we niet kennen dus zitten we feitelijk in een solipsistische situatie. Onze logica richt zich op ons werkelijkheidsmodel en niet op de werkelijkheid. Daarom zijn uitspraken over de werkelijkheid eigenlijk zinloos. Omdat de werkelijkheid niet toegankelijk is is het vermogen om de werkelijkheid te representeren nihil. Het brein maakt van de werkelijkheid een subjectief model, een beeld, en daar moeten we het mee doen. De kern van mijn gedachte is dat de stimuli die ik via mijn zintuigen ontvang de werkelijkheid niet representeren maar de werkelijkheid interpreteren zodat ik niet met zekerheid kan weten of dat wat ik ervaar de werkelijkheid is. We weten niet hoe het brein stimuli verwerkt en daarom kunnen we geen isgelijkteken zetten tussen de werkelijkheid en het beeld van de werkelijkheid wat wij met ons meedragen.

In de ontoegankelijke onlogische werkelijkheid is alles denkbaar, ook dat God bestaat, echter als iemand beweert dat hij God kent dan komt die bewering niet voort uit zijn kennis van de werkelijkheid maar uit het werkelijkheidsmodel in zijn brein. In mijn brein zwerft ook ergens een Godsbeeld rond maar dat wil niet zeggen dat ik kennis van God heb. De beschrijving die ik van dat Godsbeeld geef is een subjectieve aangelegenheid die voor mijn omgeving geen enkele betekenis heeft. Wie zou kunnen zeggen dat hij of zij de intrinsieke eigenschappen van God kent? Gelovigen beroepen zich op de Bijbel maar ook voor Bijbelauteurs geldt dat ze zich bevinden in een vergelijkbare positie als waarin ik en waarin andere mensen verkeren.

Ik denk dat ieder mens op aarde een persoonlijk Godsbeeld ontwikkelt uit het religieus-culturele en artistieke milieu waarin hij of zij verkeert. Persoonlijke Godsbeelden verschillen enorm en daaruit leid ik af dat de God die we ons voor de geest kunnen halen niet van 'boven' maar van 'beneden' komt. Mensen hebben nu eenmaal een God nodig om een antwoord te hebben op onoplosbare vraagstukken en om een vast punt te hebben in een onzekere en angstige wereld. Veel van die persoonlijke Godsbeelden zijn gegeneraliseerd en geïnstitutionaliseerd en die instituties geven die beelden door aan de volgende generaties.

Piet Soeteman, april 2018.